

An attempt to establish the essence of the legal nature of the right for information about a business entity's activity is made on the basis of current legislation and analysis of legal doctrine. It is concluded that the researched right is an independent non-property right of a business entity's participant. It has its own structure, according to the legal nature it is relative.

Key words: non-property rights, corporate rights, the right for information about a business entity's activity, the participant (stockholder), a business entity.

Зозуляк О.І.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИХ ФОРМ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

УДК 347.191.1

Запровадження у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) поняття «організаційно-правова форма юридичної особи» об'єктивно обумовило зростання наукового інтересу до дослідження зазначеної правової категорії. Так, з прив'язкою до юридичних осіб приватного права правові проблеми їх організаційно-правових форм блискуче були вирішені у науковій роботі І. М. Кучеренко (2004 р.) [1]. Проте ось уже біля 10 років ми спостерігаємо появу на рівні спеціальних законодавчих актів все нових видів юридичних осіб, особливо непадприємницьких, які законодавець майже завжди називає самостійними організаційно-правовими формами. Майже аналогічну ситуацію можемо спостерігати у вітчизняній цивілістичній доктрині, коли окремі науковці, досліджуючи ту чи іншу юридичну особу намагаються обґрунтувати самостійність її організаційно-правової форми.

За відсутності легального визначення поняття «організаційно-правова форма юридичних осіб», а також відпрацьованого доктринального визначення даного поняття, у юридичній літературі зустрічаємо різні підходи до розуміння зазначеного явища. Так, на думку І. М. Кучеренко, організаційно - правова форма юридичної особи – це її видова характеристика, в основі виділення якої лежить визначена в законі сукупність пов'язаних між

собою ознак, що дають підставу вирізняти одну юридичну особу від іншої у зовнішньому прояві [1, с. 95]. Подібне визначення зустрічаємо у наукових працях В. М. Кравчука, який стверджує, що організаційно - правова форма юридичної особи - це закріплена нормами права модель організації, яка може бути визнана юридичною особою і виражає всі істотні правові ознаки юридичної особи певного виду [2, с. 31-32]. На думку Є. О. Мічуріна під організаційно-правовою формою визнається характер майнових прав юридичної особи, порядок їх набуття та спосіб здійснення управління нею [3, с. 92]. Серова О. О. розглядає дану категорію у вузькому та широкому розуміннях. При цьому, трактуючи даний термін саме у вузькому розумінні, авторка розглядає під ним легально закріплену правову конструкцію, яка визначає основні характерні риси внутрішньої організаційно-майнової структури організації та межі її участі в обороті, наділену правами юридичної особи [4, с. 106].

З аналізу наведених визначень можемо стверджувати, що у найбільш широкому розумінні під організаційно-правовою формою юридичної особи одні науковці розуміють індивідуалізуючі (зовнішні) ознаки, за якими відмежовується одна юридична особа від іншої, інші ж вважають, що в понятті організаційно-правової форми криються особливості управління нею та характер майнових прав останньої.

Відсутність єдності у поглядах науковців з приводу досліджуваного питання, а також довільне використання його в актах спеціального законодавства обумовлюють потребу звернення наукових пошуків у руслі вищенаведеної проблематики у прив'язці із системою юридичних осіб в цілому, на що й зосередимо увагу в межах цієї статті.

З цією метою та повністю підтримуючи міркування І. В. Спасибо-Фатеевої з приводу того факту, що «зараз не існує і сталої теорії організаційно – правової форми, вона тільки формується шляхом висування і прискіпливого обговорення в наукових дискусіях різноманітних точок зору» [5, с. 71], окреслимо існуючий

стан речей та можливі альтернативні варіанти розвитку цивільного законодавства у досліджуваній сфері.

Перший варіант, який, до речі, можемо доволі наглядово спостерігати на законодавчому рівні – це закріплення за кожною юридичною особою самостійності її організаційно-правової форми та розвиток тези щодо можливості існування юридичних осіб не тільки в організаційно-правовій формі установ та товариств, а й в інших організаційно-правових формах, не заборонених законом, що впливає із ст. 83 ЦК України. Проте, на наше глибоке переконання, закріплення у ЦК України норми щодо можливості існування й інших організаційно-правових форм юридичних осіб слід сприймати виключно в аспекті існування ще підприємств за Господарським кодексом України.

Разом з тим така диспозитивна норма закладена на рівні згадуваної нами ст. 83 ЦК України дозволяє спеціальному законодавству розвиватися у напрямі відкритості переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, у тому числі невідприємницьких. А це означає, що на одному щаблі із установами та товариствами перебувають релігійні організації, політичні партії, фонди, споживчі товариства, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, творчі спілки та інші невідприємницькі структури. Перешкодою розвитку ідеї щодо такого багатоманіття організаційно-правових форм юридичних осіб не виступає навіть той факт, що усі перелічені вище (і ще багато не перелічених) юридичних осіб існують виключно в організаційно-правовій формі установи або товариства – іншого не дано.

У цьому зв'язку варто також констатувати, що у спеціальному законодавстві настільки часто робиться вказівка на самостійність тієї чи іншої організаційно-правової форми юридичних осіб, що перебудувати таке сприйняття, як видається, практично неможливо. Наведене вище сприйняття організаційно-правових форм юридичних осіб обумовлює парадоксальну ситуацію існування «організаційно-правової форми» в «організаційно-правовій формі». Іншими словами, маємо самостійну організаційно-правову форму громадського об'єднання, що існує в організаційно-пра-

вовій формі товариства або самостійність організаційно-правової форми закладу, що існує в організаційно-правовій формі установи і цей перелік можна продовжувати і продовжувати. А це означає існування рівнозначного «правового явища» у «правовому явищі».

Якщо виходити із класичних доктринальних уявлень, що характеризують базові інститути цивільного права, скажімо, права договірною, то доволі складно змоделювати ситуацію ототожнення договірних видів та договірних типів. Так, для прикладу, нонсенсом було б вважати, що договір купівлі-продажу є самостійним договірним типом в межах самостійного договірного типу – договорів з передачі майна у власність. І така багатоступенева класифікація певних правових понять характерна й для інших цивільно-правових інститутів. Для інституту юридичних осіб щодо їх організаційно-правових форм, на жаль, закономірним є те, що для інших інститутів цивільного права є абсолютно нетиповим. З огляду на наведене вище, можемо зробити проміжний висновок з приводу того, що вважати інші юридичні особи нарівні з установами та товариствами самостійними організаційно-правовими формами - хибний крок, а теза щодо існування безлічі організаційно-правових форм юридичних осіб є безперспективною.

Наведена вище аргументація обумовлює необхідність розгляду іншого варіанту розвитку цивілістичної доктрини та цивільного законодавства відповідно, на основі використання з об'єктивних причин поширеного останніми роками у цивілістичній науці методу альтернатив (даний метод зокрема використовується С. О. Сліпченком при дослідженні особистих немайнових правовідносин щодо оборотоздатних об'єктів), в центрі якого лежить теза про те, що нова інформація повинна доповнювати позитивну частину колишніх уявлень новими гіпотезами та теоріями [6, с. 63]. У ситуації з дослідженням організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб наведений метод як ніякий інший є прийнятний у використанні, адже враховуючи напрацьовані століттями уявлення про юридичні особи є можливість

переглянути окремі аспекти їх функціонування під новим кутом зору відповідно до реалій, що ставляться сьогоденням.

Саме тому, якщо брати за основу метод альтернатив, можна висунути міркування з приводу того, що поділ юридичних осіб на установи та товариства – це не просто їх поділ за організаційно-правовою формою – це вищий критерій класифікації, у якому закладена вказівка на устрій юридичної особи – унітарний чи корпоративний. Більше того, з метою піднесення установ та товариств до вищого рівня класифікації юридичних осіб вважаємо, що слід вживати більш точніший термін – юридичні особи унітарного та корпоративного типу.

Окреслений поділ юридичних осіб за критерієм їх устрою буде виступати одним із базових класифікаційних критеріїв, який би за значимістю ішов вслід за поділом юридичних осіб на юридичні особи публічного та приватного права в частині окреслення легальних критеріїв їх класифікації. Такий вектор розвитку цивільно-правової доктрини та цивільного законодавства, переконані, буде найбільш оптимальним щодо систематизації юридичних осіб та окреслення їх видової характеристики.

Крім того, слід зазначити, що запровадження поділу юридичних осіб на корпоративні та унітарні дозволить вирішити проблему щодо врегулювання на рівні ЦК України значно більшої кількості юридичних осіб – активних учасників цивільного обороту (як підприємницьких, так і не підприємницьких) хоча б на рівні легального визначення та кваліфікуючих ознак та спрямує розвиток спеціального законодавства у руслі, визначеному в рамках основного джерела цивільного законодавства – Цивільного кодексу України. Так, зокрема, коли йдеться про невідприємницькі юридичні особи унітарного типу, то в рамках ЦК України дістали б належне врегулювання такі юридичні особи як фонди, заклади, які на рівні спеціального законодавства досить неоднозначно врегульовані. Серед невідприємницьких корпорацій у ЦК України отримали б врегулювання громадські об'єднання, споживчі товариства, асоціації та союзи як найбільш поширені невідприємницькі структури. Вважаємо, що навіть визначення на

рівні ЦК України наведених непідприємницьких юридичних осіб виступило б доволі міцною основою для подальшого вдосконалення уже існуючих нормативно-правових актів та орієнтиром для законопроектної роботи щодо тих непідприємницьких юридичних осіб, які ще не отримали належного нормативного регулювання (наприклад, асоціацій чи союзів).

Врегулювання на рівні ЦК як підприємницьких, так і непідприємницьких корпорацій і буде проявом поділу юридичних осіб за критерієм мети діяльності, який мав би завершувати легальні підстави класифікації юридичних осіб на види. А далі, власне, і набуватиме значення організаційно-правова форма юридичної особи як сукупність додаткових ознак, які будуть індивідуалізувати (відмежовувати) ту чи іншу юридичну особу за додатковими ознаками. Що ж ми можемо включати у це поняття? Це, спосіб формування майна цієї юридичної особи (включаючи наявність чи відсутність законодавчих вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу), обсяг цивільної правоздатності, спосіб реалізації цивільної дієздатності, специфіка цивільної відповідальності за власними зобов'язаннями, особливості формування органів управління, склад засновників, кількість учасників та інші ознаки. Саме ці ознаки лежатимуть в основі відмежування однієї непідприємницької юридичної особи від іншої.

Для прикладу, наведемо споживчі товариства та громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Які риси у них є спільними? Це, передусім, приналежність до непідприємницьких юридичних осіб корпоративного типу, а якщо використовувати термінологію ЦК України - непідприємницьких товариств. Разом з тим, якщо для споживчого товариства характерний майновий зв'язок членів із товариством, право на пай, субсидіарна відповідальність членів за зобов'язаннями товариства (і окреслені ознаки уже на високому науковому рівні доведені вітчизняними цивілістами [7]), то для громадського об'єднання членство не породжує жодних майнових прав, адже вступні членські внески не передбачають одержання доходу за ними, а відтак обумовлюють відсутність субсидіарної відповідальності членів за зобов'язан-

нями останнього. Крім того, якщо споживче товариство створюється з метою задоволення споживчих потреб його членів, то мета діяльності громадського об'єднання – задоволення інтересів у певній сфері невизначеного кола осіб.

Така порівняльна характеристика дозволяє стверджувати, що, якщо у системі юридичних осіб наведені вище юридичні особи є підприємницькими корпораціями, що для них є спільним, то в окреслених відмінностях слід вбачати специфіку (особливості) їх організаційно-правової форми.

Яка ж роль організаційно-правової форми при систематизації юридичних осіб? Вона, на нашу думку, закриває перелік ознак притаманних для тієї чи іншої юридичної особи вже на тому етапі, коли завершена видова характеристика юридичної особи за такими критеріями як порядок створення (юридичні особи публічного чи приватного права); устрій (корпоративний чи унітарний); мета (підприємницька чи не підприємницька). Такий підхід щодо розвитку підприємницьких юридичних осіб відповідатиме ключовим ознакам системи певних цивільно-правових категорій, які наводяться у літературі, зокрема: цілісність; єдність; структурованість; ієрархічність; стабільність; ефективність; диференційованість [8, с. 168-169].

Саме тоді, коли буде дотримана послідовність щодо трьох легальних класифікаційних критеріїв поділу юридичних осіб, то варіанти поєднання додаткових ознак у тій чи іншій юридичній особі буде основою розмежування уже існуючих організаційно-правових форм юридичних осіб та передумовою появи нових організаційно-правових форм.

Організаційно-правова форма як поєднання відповідних ознак юридичної особи в рамках певного класифікаційного виду впливає на тривалість функціонування юридичної особи, адже вдале поєднання перелічених вище та інших рис, що входять в поняття «організаційно-правова форма», відіграє значення не лише на реалізацію основного її призначення – відмежування за зовнішніми ознаками однієї юридичної особи від іншої, а й визначає популярність та використання протягом багатьох років тієї

чи іншої організаційно-правової форми юридичних осіб, які роблять її привабливою для засновників останньої.

У підсумку усього вищенаведеного слід зазначити, що при діючій нормі ЦК України щодо поділу юридичних осіб за організаційно-правовою формою на товариства та установи, вести мову про безліч інших організаційно-правових форм нелогічно та недоцільно, оскільки у будь-якому випадку усі квазісамостійні організаційно-правові форми юридичних осіб, у тому числі не-підприємницьких, діють або як установа, або як товариство.

Ідея щодо можливості існування багатьох організаційно-правових форм має право на існування тільки тоді, коли поділ на товариства та установи буде на рівні ЦК України піднесений до вищого класифікаційного критерію поділу юридичних осіб - за специфікою устрою на юридичні особи унітарного та корпоративного типу. За такого розвитку законодавства вдасться закріпити на рівні основного акта цивільного законодавства три найважливіші критерії класифікації юридичних осіб: за порядком створення, устроєм та метою. При вдосконаленні механізму правового регулювання відносин зазначеної сфери за окресленим напрямом вдалось би також врегулювати більшу кількість найбільш поширених непідприємницьких юридичних осіб як корпоративного, так і унітарного типу хоча б на рівні визначення у ЦК України та на його розвиток – у актах спеціального законодавства.

Організаційно-правова форма юридичної особи за умови втілення на законодавчому рівні ідеї щодо запровадження юридичних осіб унітарного та корпоративного типу проявляється у поєднанні різних додаткових (тих, які не закріплені на рівні ЦК України як легальні підстави класифікації юридичних осіб) цивілістичних ознак, від варіантів моделювання яких і диференціюються юридичні особи. І тільки у такому випадку можна стверджувати про наявність різних організаційно-правових форм юридичних осіб, у тому числі непідприємницьких.

1. Кучеренко І. М. *Організаційно – правові форми юридичних осіб приватного права* : дис. доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ірина Миколаївна Кучеренко. – К., 2004. – 468 с.

2. Кравчук В. М. Сутнісні ознаки юридичної особи / В. М. Кравчук // Підприємство, господарство і право. - 1999. - № 7. - С. 31-32.
3. Цивільне право в Україні: курс лекцій: У 6 - ти томах. Т.1. / Р. Б. Шишка, О. Л. Зайцев, Є. О. Мічурін [та ін.]; за заг. ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004.
4. Серова О. А. Теоретико-методологические и практические проблемы классификации юридических лиц современного гражданского права России: Монография [Текст] / Ольга Александровна Серова. — М.: Издательство «Юрист», 2011. — 328 с.
5. Спасибо – Фатєєва І. В. Проблематика організаційно – правових форм юридичних осіб (на прикладі спільних підприємств) / І. В. Спасибо – Фатєєва, В. В. Спасибо // Університетські наукові записки. – 2006. – № 1 (17). – С. 71 – 78.
6. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія [Текст] / Святослав Олександрович Сліпченко. – Х.: Діса плюс, 2013. – 552 с.
7. Зеліско А. В. Правовий статус споживчих товариств : монографія [Текст] / Алла Володимирівна Зеліско // Івано-Франківськ, Сімик. – 2011. – 184 с.; Зеліско А. В. Правове регулювання статусу споживчих товариств : послідовність чи хаотичність? / А. В. Зеліско // Збірник наукових праць викладачів Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 91-100.
8. Венедиктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві : монографія [Текст] / Ірина Валентинівна Венедиктова. – Х.: Нове Слово, 2011. – 260 с.

Зозуляк О. І. Теоретико-правові аспекти визначення організаційно-правових форм невідприємницьких юридичних осіб

У статті досліджуються правові проблеми визначення особливостей організаційно-правової форми невідприємницьких юридичних осіб. Автор висловлює власне бачення розвитку законодавства щодо окреслення організаційно-правових форм невідприємницьких юридичних осіб у прив'язці з системою юридичних осіб в цілому.

Ключові слова: невідприємницька юридична особа, система юридичних осіб, організаційно-правова форма.

Зозуляк О. И. Теоретико-правовые аспекты определения организационно-правовых форм некоммерческих юридических лиц

В статье исследуются правовые проблемы определения особенностей организационно-правовой формы некоммерческих юридических лиц. Автор выражает собственное видение развития законодательства по определению организационно-правовых форм некоммерческих юридических лиц в привязке с системой юридических лиц в целом.

Ключевые слова: некоммерческое юридическое лицо, система юридических лиц, организационно-правовая форма.

Zozulyak O. I. Theoretical and legal aspects of definition of legal forms of non-profit entities.

The legal problems of determining the characteristics of non-profit entities and their legal forms are researched in the article. The author expresses her own vision of the legislation development concerning description of the organizational and legal forms of non-profit entities in relation with entities system in general.

Key words: non-profit entity, the system of entities, legal form.

Килимник І.І., Харитонов О.В.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ, ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК343.533

Постановка проблеми. Розвиток суспільних відносин в Україні ставить все більш жорсткіші вимоги щодо надання гарантій юридичним особам під час здійснення ними господарської діяльності. Зазначене стосується в більшій мірі й посилення правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності. Адже, безперечно, високотехнологічні цифрові технології, що панують зараз в світі, не можуть не вплинути на можливості протиправного доступу до об'єктів інтелектуальної власності, правовласниками яких виступають суб'єкти господарювання. В цьому питанні, в умовах ринкової економіки, значної актуальності набуває питання захисту комерційної таємниці. Адже ще з давніх-давен існувало прислів'я: «хто володіє інформацією, той володіє світом». Історія людської цивілізації – це результат розвитку свідомої творчої інтелектуальної діяльності людей. Об'єктивно роль і значення не лише інтелектуальної творчої праці людей, а і результатів такої діяльності зросли засучасних умов глобалізації, трансформації індустріального суспільства у суспільство інноваційного розвитку,